

Izabela Szymańska

Książnica Podlaska im. Łukasza Górnickiego

POLSKIE STARODRUKI W ZBIORACH BIBLIOTEKI UNIwersYTECKIEJ W ODESSIE

[rec. *Katalog*: opr. G. W. Wielikodnaja, O. L. Liaszenko; red. M. O. Podriezowaja; red. nauk., wstęp prof. dr hab. W. Walecki; Odessa: Odeski Uniwersytet Narodowy, 2012. - 380 s.: tekst ukr., pol.]

W 2012 roku ukazał się katalog starodruków znajdujących się w zbiorach Biblioteki Naukowej Odeskiego Uniwersytetu Narodowego im. I. I. Miecznikowa. W zbiorach biblioteki przechowywanych jest ponad 4 mln. woluminów i wydań periodycznych.

W 1865 roku ukazem cara Aleksandra II został utworzony w Odessie Imperatorski Uniwersytet Noworosyjski. Początek uczelni dała szkoła średnia tzw. Liceum Richelieu. To właśnie zbiory biblioteki liceum stały się podstawą stworzenia biblioteki uniwersyteckiej. W jej zasobach znalazły się między innymi: starodruki ze zbiorów Wileńskiej Biblioteki Akademii Medyczno-Chirurgicznej, starodruki z prywatnej kolekcji Jana Śniadeckiego, księgozbiór sławisty prof. Wiktora Iwanowicza Grygorowicza. Były to wydania polskie głównie z zakresu matematyki, fizyki, pedagogiki, przekłady literatury antycznej, filologii słowiańskiej itp. Zbiory biblioteki uzupełniano kolejnymi zakupami o:

- bibliotekę polskiego sławisty, etnografa i bibliografa Andrzeja Franciszka Kucharskiego,
- bibliotekę polskiego bibliofila i znawcy historii prawa Romualda Hubego,
- bibliotekę hrabiów Woroncowych z majoratu Woroncowych w Odessie.

Po 1919 roku biblioteka otrzymała księgi kolekcjonera i działacza społecznego, Konrada Berezowskiego, a w latach 30. XX wieku została uzupełniona księgami z kolekcji uczestnika powstania styczniowego, Karola Sosnowskiego.

Obecnie w zbiorach Biblioteki Naukowej Odeskiego Uniwersytetu Narodowego znajduje się ok. 399 tytułów polskich ksiąg z XVI–XVIII wieku oraz ok. 607 egzemplarzy wydań periodycznych. Największą część kolekcji stanowią druki XVIII-wieczne. Najstarszą polską książką w zbiorach jest dzieło Stanisława Orzechowskiego, polskiego publicysty i historyka z XVI wieku, *Kazania pogrzebowe Stanisława Orzechowskiego [...] przy pogrzebie Zygmunta Jagiellona [Zygmunta Starego] króla polskiego*, wydane po łacinie w Krakowie w 1548 roku. Warto byłoby wspomnieć jeszcze jeden ciekawy starodruk – egzemplarz Biblii Radziwiłłowskiej. Wydana w 1563 roku w Brześciu nakładem Mikołaja Radziwiłła Czarnego. Zapisy własnościowe księgi świadczą o tym, że należała ona m.in. do Juliana Ursyna Niemcewicza. Następnie trafiła do biblioteki hrabiów Woroncowych, z którą została zakupiona do zbiorów biblioteki Uniwersytetu w Odessie.

Pierwsze załączki pomysłu wydania katalogu pojawiły się na konferencji naukowej *Książka w Rosji*, która odbyła się w 2004 roku w Sankt Petersburgu. Spokalkali się na niej „starodrucznicy” z Rosji, w tym: Irina Leonidowa Wielikodnaja oraz bibliografowie z Krakowa, tacy jak: prof. dr hab. Waclaw Walecki. Kolejnym krokiem stał się projekt Libri Exulati, którego efektem był cykl międzynarodowych konferencji naukowych, zorganizowanych przez Centrum Badawcze Bibliografii Polskiej Estreicherów w Krakowie przy wsparciu Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Konferencje poświęcone zostały kwestiom związanym z naukowym katalogowaniem starodruków polskich, znajdujących się w państwowych bibliotekach Rosji, Litwy, Ukrainy i Białorusi. Stały się też impulsem do rozeznania, jakie polskie starodruki, w jakich ilościach i w jakim stanie opracowania znajdują się w bibliotekach na Wschodzie. W rezultacie okazały się także przyczynkiem do sporządzenia odpowiednich katalogów. Wydany w 2012 roku odeski katalog starodruków polskich jest pierwszym materialnym rezultatem projektu Libri Exulati.

Katalog zawiera opis zbioru starodruków polskich przechowywanych w Bibliotece Naukowej Odeskiego Uniwersytetu Narodowego im. I. I. Miecznikowa. Są to starodruki wydane w języku polskim, wydrukowane na terytorium Polski w różnych okresach istnienia państwa polskiego. Kolekcja zawiera: źródła polskiej i litewskiej historii, historii prawa – przede wszystkim kodeksy i akty prawne, literaturę teologiczną, liturgiczną i dotyczącą dziejów kościoła, opracowania z historii powszechnej, dzieła z zakresu filologii słowiańskiej i polskiej, pedagogiki, filozofii, matematyki, fizyki i medycyny.

Opisy bibliograficzne katalogu opracowano według zasad instrukcji *Zasady przygotowywania opisów bibliograficznych starodruków* (Moskwa 2007) oraz zgodnie z międzynarodowym standardem *Międzynarodowy Standard Opisów Bibliograficznych dla Starodruków* (*Antykwariusz*).

Hasła autorskie oraz tytułowe ułożone są w jednym porządku alfabetycznym. Każdy opis katalogu zawiera: numer porządkowy woluminu, nazwisko i imię autora, daty jego życia, tytuł dzieła, informacje o innych utworach występujących w klocku introligatorskim (oprócz podstawowego), wiadomości o osobach biorących udział w przygotowaniu druku (tłumacz, redaktor), adres wydawniczy (miejsce wydania, drukarz i/lub wydawca, rok wydania), format (według złożenia arkusza), objętość druku (ilość stron lub kart), odnośniki bibliograficzne i dodatkowe informacje. Tytuły podawane są w oryginalnym zapisie, jak również zachowana jest oryginalna interpunkcja. Dodatkowo, w dalszej części opisu podane zostały: krótkie wiadomości o edycji i charakterystycznych cechach danego egzemplarza, omyłki w paginacji, sygnatury, stopień zachowania książki, informacje o marginaliach i notatkach użytkowników, notatki proveniencyjne (zapisy własnościowe, dedykacje, ekslibrisy, pieczętki i inne zapisy), opis oprawy (datowanie, materiał, elementy zdobnicze, uszkodzenia).

Na końcu opisu podano sygnaturę biblioteczną. Katalog zawiera także indeksy: alfabetyczny tytułów, geograficzny, chronologiczny, drukarzy i wydawców (ułożony według miast), proveniencji. Zamieszczono też spis zastosowanych skrótów

Okladka *Katalogu polskich starodruków*, wydane w Odessie

i spis skrótów cytowanych źródeł. Uzupełniono katalog materiałem ilustracyjnym. Są to zdjęcia przykładowych starodruków – kart tytułowych, stronic druków i rycin.

Starodruki służą wszechstronnym badaniom naukowym: historycznym, literackim, kulturowym, społecznym i wielu innym. Autorzy opracowania katalogu polskich starodruków postawili przed sobą zadanie zapoznania badaczy z zasobem kolekcji poloników Biblioteki Naukowej Odeskiego Uniwersytetu Narodowego. Cel został całkowicie osiągnięty. Autorom opracowania i redaktorom udało się w sposób jasny i przejrzysty zapoznać czytelnika ze wspomnianą wyżej kolekcją. Układ katalogu w porządku alfabetycznym daje możliwość szybkiego dotarcia do poszukiwanego starodruku. Zamieszczenie tytułów druków w języku oryginalnym, jak również dwujęzycznego wstępu i słowa od redaktorów umożliwia korzystanie z katalogu również bez znajomości języka ukraińskiego. Bardzo szczegółowe informacje dodatkowe, które zawierają opisy bibliograficzne katalogu pozwolą zaoszczędzić badaczom sporych wydatków związanych z odbyciem kwerendy w odeskiej bibliotece. Niektóre z tych informacji, jak np. znaki proveniencyjne, informacje o miejscu wydania, informacje o wydawcy, ekslibrisy, pieczętki, dedykacje, zapewne dostarczą wielu wiadomości źródłowych bez konieczności osobistego przeglądu ksiąg. Dużym atutem katalogu okazały się indeksy.

Umieszczenie aż czterech różnych indeksów w publikacji wymagało wielu dodatkowych nakładów pracy. Jednakże jest to bardzo duże udogodnienie dla osób korzystających z niego. Na szczególną uwagę zasługuje indeks drukarzy i wydawców skonstruowany alfabetycznie według miast. Jest to ważne źródło informacji dla osób zajmujących się proveniencją wydawniczą polskich starodruków czy historią i działalnością poszczególnych drukarni lub drukarzy. Podobnie zresztą indeks proveniencji daje ciekawy materiał źródłowy o księgozbiorach instytucji i osób prywatnych. Ciekawym uzupełnieniem jest materiał ilustracyjny wybranych starodruków. Zamieszczone zostały zdjęcia: kart tytułowych, poszczególnych stron, znaków własnościowych, ekslibrisów, ilustracji.

Nie jest on może zbyt obszerny, ale stanowi interesujące urozmaicenie, pozostawiając niestety pewien niedosyt. Jedynym mankamentem katalogu jest forma jego wydania. Zbyt mały margines wewnętrzny powoduje pewien problem w czytaniu. Brak możliwości odpowiedniego rozłożenia książki sprawia trudność w odczytywaniu tekstu, a szczególnie końcówek poszczególnych wersów. Również okładka wydaje się nieodpowiednia dla tego typu publikacji. Wykonana z miękkiego papieru, bez dodatkowych wzmocnień i zabezpieczeń po dłuższym i intensywnym korzystaniu ulegnie zniszczeniu.

Polonika w zbiorach bibliotek na Wschodzie wciąż są tematem wymagającym dalszych badań. Pojawia się coraz więcej opracowań i katalogów przybliżających zasoby wschodnich bibliotek. Stanowi to duże ułatwienie i bardzo dobre narzędzie w pracach badawczych polskich naukowców. Szczególnie w pracach młodych i nie zbyt doświadczonych badaczy okazuje się nieocenionym instrumentem. Każdy, kto planuje kwerendę, szczególnie na Wschodzie, musi przygotować sobie narzędzia, jakimi będzie się posługiwał podczas pracy. Niezmiernie ważne okazują się właśnie wszelkiego rodzaju katalogi poloników w zbiorach bibliotek za granicami kraju. Dokładnie takim narzędziem i pomocą naukową stał się katalog – *Polskie*

starodruki w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej wydany przez Odeski Uniwersytet Narodowy w Odessie w 2012 roku. Ogrom pracy i rzetelność danych, jakie zostały włożone w trud opracowania katalogu, będą bez wątpienia cennym źródłem. Wszelkie zawarte w nim informacje na pewno posłużą polskim badaczom i staną się pomocą w ich pracy naukowej.

Myślę, że zawartość i treść katalogu stanowi dużą rekompensatę kilku mankamentów formy wydania publikacji. Uważam, że stał się on ważnym wkładem w poznanie zagadnienia starodruków polskich przechowywanych w bibliotekach Ukrainy. Jest bardzo dobrym źródłem do badań dla językoznawców, bibliografów, bibliotekoznawców, ale również historyków. To pozycja godna polecenia polskim badaczom, a w szczególności młodym naukowcom. Stanowić będzie na pewno przydatne narzędzie w ich pracy.

Katalog wydany został drukiem, jednakże można z niego skorzystać również w wersji elektronicznej, która została zamieszczona na stronie Biblioteki Naukowej Odeskiego Uniwersytetu Narodowego im. I. I. Miecznikowa pod adresem http://liber.onu.edu.ua/pdf/polski_starodr.pdf.

Generalnie, samo wydanie opiniowanego katalogu należy uznać za ważne wydarzenie naukowe, szczególnie dla badaczy staropolskiego dziedzictwa naszej kultury.